

Van Mainport naar Mediaport

Rotterdam als voedingsbodem voor de audiovisuele en filmindustrie

Hollywood aan de Maas. Het klinkt ambitieus, maar de havenstad vormt met het Audiovisueel (AV)/filmcluster een stevige voedingsbodem voor activiteiten binnen de audiovisuele en filmindustrie. Speelfilms, tv-series en reclamefilmpjes maken dankbaar gebruik van de locaties en faciliteiten die de stad te bieden heeft. De ontwikkeling van de Schiecentrale staat centraal in het beleid om van Rotterdam een filmstad te maken. De voormalige energiecentrale bruist nu van de media. Maar zet Rotterdam het clusterbeleid wel optimaal in?

DEBBY LEENEN

Dat Rotterdam zich richt op clusterbeleid is niet verwonderlijk. De context waarin steden als Rotterdam functioneren is de laatste jaren steeds complexer geworden als gevolg van een aantal fundamentele ontwikkelingsprocessen op economisch, technologisch, demografisch en politiek gebied. Globalisering is hier een voorbeeld van. Hierbij vinden steeds meer activiteiten plaats op internationale schaal en worden zij minder afhankelijk van een vaste vestigings-

plaats. Door deze schaalvergroting, mede beïnvloed door de Europese eenwording, worden steden geconfronteerd met groeiende concurrentie, zowel op regionaal, nationaal als internationaal niveau. Daarnaast hebben ontwikkelingen op technologisch gebied, zoals internet en nieuwe media, de communicatielijnen zodanig verkort dat daarmee de gebondenheid met bepaalde locaties sterk is verminderd. Wanneer afstand geen rol meer speelt, willen bedrijven zich vestigen op plaatsen die voordelen kunnen bieden.

25kV bij nacht.

(Foto Rotterdam Film Commission)

Gemeentelijke overheden worden gedwongen hun stedelijk aanbod af te stemmen op de behoeften en wensen van bewoners en bezoekers om de stad aantrekkelijk te houden. De competitie tussen steden neemt hierdoor toe, waardoor lokale overheden gedwongen worden hun beleid aan te passen. Dat kan bijvoorbeeld door het stimuleren van clusters en het voeren van clusterbeleid.

Hoewel er binnen de wetenschappelijke wereld veel verschillende definities en beschrijvingen gebruikt worden voor de term 'cluster', zijn er ook veel overeenkomsten. Eén van de meest gangbare is de clusterdefinitie van Porter. In zijn boek 'The competitive advantage of nations' uit 1990 omschrijft Porter een cluster als een 'geografische concentratie van aan elkaar gerelateerde bedrijven en instituties in een bepaalde branche'. Hierbij gaat hij uit van de vorming van clusters en het hiermee samenhangende competitieve voordeel op nationaal niveau, onderbouwd door een speciaal door hem ontwikkeld model. Naast Porters veronderstelling kunnen clusters ook ontstaan op het geografische niveau van een stad, een regio of zelfs een groep landen.

Een cluster wordt vaak onterecht vergeleken met een sector. Waar een sector een groep bedrijven omvat die gelijke producten of substituten voortbrengt, gaat een cluster verder en brengt verschillende niveaus in de bedrijfskolom samen met diensten, overheden, onderzoeks- en onderwijsinstituten. Clusters zijn veelal samengesteld uit eindproducten, afnemers, toeleveranciers, kennis- en onderzoeksinstituten, en ondernemingen in verwante branches. Ook afnemers, producenten en distributiekanaalen van complementaire goederen worden vaak tot een cluster gerekend.

De vraag is waarom clusters interessant zijn voor steden. Al eerder werd vermeld dat steden in hun 'concurrentiestrijd' op zoek gaan naar mogelijkheden om zich te onderscheiden en een goede duurzame economische positie te verkrijgen. Het investeren in en aantrekken van nieuwe groeisectoren als biotechnologie, ICT, milieutechnologie, media en toerisme wordt daarbij als een effectief instrument gezien. Niet alleen kunnen deze sectoren de economische groei versterken, ook creëren zij de nodige werkgelegenheid.

(Foto Rotterdam Film Commissie)

Het stimuleren van clustervorming gaat hierin echter nog een stap verder. Clustervorming kent namelijk nog een andere kant, te weten clustering door bedrijven. Ook bedrijven hebben motieven om zich te clusteren in de huidige ontwikkelingen van globalisering, veranderende marktvraag en technologische ontwikkelingen. Bedrijven die onderdeel uitmaken van een cluster beschikken over een aantal voordelen. Die komen voort uit het vormen van netwerken. Hierbij kan worden gedacht aan het delen van kennis, informatie, arbeidskrachten, beperkte transportbewegingen en afstanden, face-to-face contacten (direct kunnen inspelen op de wensen van de afnemer), gebruik kunnen maken van complementariteit en de toegang tot instituties en publieke goederen. Een ander belangrijk voordeel voor bedrijven, ook van belang voor steden, is het spreiden van risico en kosten als het gaat om technologische vernieuwing en innovatie. Clustering van bedrijven stimuleert samenwerking en specialisatie. Dit maakt het mogelijk voor een bedrijf om zich te concentreren op haar kernactiviteit, aangezien zij gebruik kan maken van de faciliteiten die de andere bedrijven in het cluster te bieden hebben. Specialisatie vergroot om die reden de kans dat nieuwe technieken gebruikt zullen worden om het productieproces te verbeteren. Daarnaast stimuleert clustering de uitwisseling van R&D en geeft de mogelijkheid tot het gezamenlijk oplossen van problemen. Dit bespaart tijd en

Opnamen van een reclamespot voor Nissan bij het hoofdkantoor van Unilever in Rotterdam.

kosten en vermindert het risico voor bedrijven. Ook de aanwezigheid van kennisinstituten en onderzoeksinstituten draagt bij aan innovatie. Innovatie is essentieel voor het economisch succes van steden in de toekomst. Het biedt het concurrentievoordeel om niet achter te blijven en biedt de mogelijkheid om te komen tot een duurzame stedelijke economie.

Inspelen op de 24-uurseconomie

Ook Rotterdam moet haar stedelijk beleid aanpassen om de concurrentie bij te blijven. De Rotterdamse economie is vrij eenzijdig gericht en grotendeels afhankelijk van havengerelateerde activiteiten. Dit is het gevolg van haar jarenlange traditie als havenstad. Door mechanisatie en automatisering is de werkgelegenheid in havenactiviteiten echter sterk afgenomen. Ook heeft de overgang van industrie- naar dienstestad door de industriële neergang effect gehad op de economische situatie. Om de regionale economie minder afhankelijk te maken van de haven en de industrie heeft de gemeente Rotterdam eind jaren tachtig besloten om gericht in te zetten op de ontwikkeling van nieuwe kansrijke clusters die een bijdrage kunnen leveren aan de diversificatie en verbreding van de Rotterdamse economie. Een van die clusters is het Audiovisuele (AV)/Film cluster. De vraag is of het huidige Rotterdamse AV-beleid voldoet aan de succesfactoren die aan clusterbeleid te stellen zijn. Aan een aantal voorwaarden wordt in ieder geval voldaan. Zo voert de stad al enige jaren een stimuleringsbeleid om een goede voedingsbodem te creëren voor het cluster. Rotterdam had op filmgebied wel enige traditie, bijvoorbeeld het Internationale Film Festival Rotterdam, maar echt op de kaart stond de stad niet als het om AV/Film ging. Sinds 1996 probeert Rotterdam hier verandering in te brengen door onder andere samen met de AV-bedrijven en onderwijsinstellingen aan de ontwikkeling te werken. Het Ontwikkelings Bedrijf Rotterdam (OBR) heeft als onderdeel van de gemeente de taak om met een mix van maatregelen gericht op het investeren in faciliteiten en infrastructuur aan het stimuleringsbeleid vorm en uitvoering te geven.

De herontwikkeling van de Schiecentrale tot een complex voor audiovisuele (en ICT-)bedrijven is hierbij één van de belangrijkste investeringen. De voormalige energiecentrale op een oude havenpier die nu de naam Lloydkwartier draagt, wordt sinds 1996 verbouwd tot audiovisueel centrum met studio's en kantorenpanden. In de nabije toekomst komen hierbij ook allerlei ondersteunende faciliteiten als een horeca, sportfaciliteiten, supermarkt, woon-werkunits en kinderopvang, om zo in te spelen op de 24-uurseconomie, een belangrijk kenmerk van de AV/Film sector. Het voormalige accu-huis is een bedrijfsverzamelgebouw geworden en beter bekend onder de naam 25kV-gebouw. Het OBR was zich er van bewust dat 'hardware' niet voldoende zou zijn om een volledige sector te creëren. Om die reden wordt sinds 2001 gericht ingezet op onderwijsaanbod voor de AV/Film sector om hiermee de Rotterdamse sector structureel te voorzien van kwalitatief goed opgeleid personeel. Na enkele pilots van bijvoorbeeld de Lichtschool, een cursus voor assistent-belichters uitgevoerd door het MediaCollege Rotterdam, zijn er in 2002 aanvullende cursussen en opleidingstrajecten opgezet voor de sector in samenwerking met een aantal onderwijsinstellingen in Rotterdam. Voorbeelden zijn opleidingen voor assistent cameraman, belichter, scenarioschrijver en visagist, waarvan de eerste studenten in 2003 zijn

(Foto Rotterdam Film Commissie)

geslaagd. Daarnaast worden er middelen ingezet om de vestiging van nieuwe bedrijven te stimuleren door hen een tegemoetkoming in de verhuiskosten te bieden.

Om zich te onderscheiden van andere steden in Nederland en Europa die zich ook richten op audiovisuele- en filmactiviteiten probeert het OBR samen met bedrijven in het cluster Rotterdam te profileren als animatiestad, een subsector van de film. In de regio Rotterdam bevinden zich vele bedrijven en freelancers die zich bezighouden met animatie. Vanwege de meerwaarde die animatie kan bieden voor het totale cluster en voor de stad en regio is door de sector zelf met hulp van OBR in 2002 besloten tot de oprichting van een overkoepelend platform voor de animatiesector, de stichting Rotterdam Animation Town (RAT), die de samenwerking tussen animatiebedrijven moet bevorderen. Ook zijn er op onderwijsgebied speciaal voor de animatiesector plannen in de maak voor cursussen en opleidingen. Naast deze aanbodgerelateerde beleidsmaatregelen zijn er ook vraaggerelateerde instrumenten. Zo is er in 1996 op verzoek van de gemeente het Rotterdams Fonds voor de Film en audiovisuele media opgericht, afgekort het RFF, om de realisering van producties te bevorderen. Door het verlenen van achtergestelde leningen probeert het filmfonds producenten te stimuleren een aanzienlijk deel van een audiovisuele productie in Rotterdam te laten open-

men. Daartegenover staan de bijkomende voorwaarden dat een deel van de productie in Rotterdam gedraaid moet worden en minimaal 200 procent van de lening aan Rotterdamse AV-gerelateerde bedrijven wordt besteed. Op deze manier wordt er bijgedragen aan de werkgelegenheid, maar ook aan de promotie van Rotterdam. Tevens fungeert de directeur van het RFF sinds 1999 als eerste 'filmcommissioner' van Nederland. Hij promoot Rotterdam nationaal en internationaal als filmlocatie en filmstad en probeert op deze manier locatiescouts en producenten te interesseren om hun productie in Rotterdam te gaan draaien. Daarnaast draagt een interne filmcommissioner zorg voor de afhandeling van vergunningen en geeft hij ondersteuning en advies.

Beperkte sector van kleine bedrijven

Hoewel personen er op dit moment werkzaam zijn binnen het Rotterdamse AV/Film cluster is niet precies bekend. De laatste tellingen stammen uit het jaar 2001, waaruit blijkt dat de sector in dat jaar 615 arbeidsplaatsen telde, waarvan 240 freelancers. Het gaat dus nog om een vrij beperkte sector die voornamelijk bestaat uit kleine bedrijven, maar die wel gekenmerkt wordt door hoger opgeleiden. Het cluster beschikt op dit moment niet over voldoende massa om zonder steun van de lokale overheid voort te bestaan en te groeien. De ontwikkeling is afhankelijk van de richting en specialisatie die de gemeente in samenwerking met de AV-bedrijven kiest voor het cluster. Zoals bekend heeft de gemeenteraadsverkiezing in 2002 in Rotterdam een grote omslag teweeggebracht. De PvdA die in de stad al lange tijd de regie voerde, moest het stokje overdragen aan Leefbaar Rotterdam. Ondanks de grote verandering is het nog niet duidelijk of deze nieuwe politieke wind invloed zal hebben op het tot nu toe gevoerde beleid voor het cluster. De stimulering van het AV-cluster maakt wel nog deel uit van het huidige collegeprogramma, verschil is dat het huidige bestuur sterk resultaatgericht is en dat er grote nadruk gelegd wordt op concrete cijfers over de bijdragen aan de economie. Voor het AV/Film cluster is het dan ook zaak om haar bijdrage te bewijzen.

Echter, de huidige economische situatie zorgt ervoor dat juist deze branche die erg conjunctuurafhankelijk is, zeer hard moet werken om dit waar te maken. De bezuinigingen in de culturele sector, maar ook de afschaffing van gunstige nationale fiscale filmregelingen, zwakken de ontwikkeling van een volwaardig, onafhankelijk filmcluster af. Ook het RFF wordt getroffen door de bezuinigingsmaatregelen aangezien het fonds momenteel nog volledig wordt gefinancierd door de gemeente. Het aantal aanvragen bij het RFF is de laatste jaren echter sterk toegenomen, terwijl de middelen beperkt zijn. Om toch aan de vraag te kunnen voldoen en de sector te laten groeien dient er dan ook gezocht te worden naar andere financieringsbronnen.

Voorheen is er weinig aandacht besteed aan de promotie van Rotterdam als AV/Film stad en de Schiecentrale als brandpunt voor de audiovisuele (en ICT-)bedrijvigheid. Echter in de huidige fase van ontwikkeling van het cluster en daarnaast de meespelende politieke en economische situatie, is het zaak hier wel aandacht aan te besteden. Daarnaast bestaat het besef dat er vanuit Europa op financieel gebied ook mogelijkheden zouden kunnen liggen. De Europese Commissie voert namelijk een speciaal beleid ter stimulering van de audiovisuele branche. In moeilijke tijden is het van belang om deze bedreigingen te lijf te gaan met bijvoorbeeld een promotieplan.

Naast het opstellen van een promotieplan en het zoeken naar nieuwe financiële bronnen wordt er ook nagedacht over nieuwe mogelijkheden voor het cluster om zich te profileren en te specialiseren, bijvoorbeeld een koppeling tussen de AV- en ICT-sector. De methoden en technieken in beide sectoren gaan steeds meer samen en nieuwe media, waarbij animatie al de eerste aanzet is geweest voor Rotterdam, zijn hiervan het resultaat. Een andere perspectiefrijke mogelijkheid is het AV/film cluster op te waarderen en uit te bouwen tot een 'creatief' cluster. Uit cijfers komt naar voren dat creatieve industrieën niet alleen veel omzet genereren, maar ook een hoop extra werkgelegenheid creëren. Ook het inspelen op de allochtone beroepsbevolking kan gezien de bevolkingssamenstelling van Rotterdam perspectieven bieden. Zo

Filmopnamen in Rotterdam.

zijn er voldoende allochtone mensen werkzaam in de AV/Filmbranche, al dan niet als ondernemer, die het cluster een nieuw elan zouden kunnen geven. Kortom, Rotterdam heeft op AV/Filmgebied de laatste jaren veel vooruitgang geboekt, maar is nog niet klaar met de totstandbrenging van een volwaardig cluster. Met de nieuwe plannen en mogelijkheden voor vernieuwing op stapel, liggen er wel goede kansen voor de stad om het Hollywood aan de Maas te worden.

Debby Leenen werkt als wijk econoom bij het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam. Dit artikel is gebaseerd op haar afstudeerscriptie Economie met specialisatie Stedelijke Economie & Management aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Literatuurselectie

Berg, L. van den, E. Braun en W. van Winden (2001) Growth Clusters in European Metropolitan Cities, EURICUR, Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam

Bramezza en Van Klink (1995) Urban Management; besturen van stedelijke gebieden met nieuw elan, in: City Management & Marketing

Gemeente Rotterdam (januari 2002) Evaluatie en voortgang Film/AV-beleid in Rotterdam; rapportage NEI, Jaarverslag RFF 2000, Agendapost voor de vergadering van het college van B&W, Rotterdam

Leenen, D.M.E. (november 2002) Cluster Policy: A Panacea for Urban Development?; a European comparative research on media cluster policy, afstudeerscriptie Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam

Nederlands Economisch Instituut (2001) Stimuleringsbeleid AV-sector Rotterdam: perspectieven, maatregelen en economische effecten, NEI, Rotterdam

Oerlemans, L.A.G., M.T.H. Marius and F.W.M. Boekema (2001) Firm Clustering and Innovation: Determinants and Effects, in 'Papers in Regional Science: journal of the Regional Science Association International', Volume 80 No. 3, Springer

OntwikkelingsBedrijf Rotterdam (2002) Kwaliteit werkt door: Economische Visie Rotterdam 2002-2006, OntwikkelingsBedrijf Rotterdam, Rotterdam

Porter, M.E. (1990) The Competitive Advantage of Nations, Free Press, New York

- advertentie -

Informatie- en Kenniscentrum
voor de Ruimtelijke Ordening
Het IKC RO is een initiatief van het NIROV
en het Ministerie van VROM.

IKC RO schept orde in de ruimte

Het IKC RO selecteert elke werkdag het nieuws over de ontwikkelingen op het gebied van de ruimtelijke ordening. Daarnaast brengt het IKC RO in dit werkveld het netwerk van deskundigen in kaart. Op de website www.ikcro.nl worden de nieuwsberichten overzichtelijk aangeboden in thema's en dossiers. Via de digitale IKC RO Nieuwsflits worden de berichten elke werkdag verspreid.

Wilt u de gratis nieuwsbrief ook per e-mail ontvangen?

Op de website kunt u zich aanmelden.

Het IKC RO levert naast deze producten ook maatwerk. Voor meer informatie hierover kunt u contact opnemen met het IKC RO telefoon 070 302 84 76 e-mail ikcro@nirov.nl

www.ikcro.nl